

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΙΟΥΡΤΣΑΚΗΣ

ΤΟ ΖΗΤΟΥΜΕΝΟ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

*Στή Gisèle
χρέος ἔσαι*

ΠΟΙΟ ΔΙΚΟΠΟ ΑΙΣΘΗΜΑ ΜΕ ΚΥΡΙΕΥΕΙ, καθώς κολυμπῶ σέ τοῦτο τό λιμανάκι τοῦ Αἰγαίου; Ἀνοίγομαι στή θάλασσα πού ἀπλώνεται ἀπέραντη μπροστά μου – μέ πλημμυρίζει ἀγαλλίαση. Γυρίζω στήν ἀκρογιαλιά μέ τό ἀνθρώπινο πλῆθος, τά φουσκωτά, τά κινητά, τίς ξαπλώστρες, τίς ὀμπρέλες – μέ πιάνει ἀπελπισία. Καί δέν νομίζω ὅτι αὐτό πού νιώθω δείχνει περιφρόνηση γιά τούς ἀνθρώπους. Τό ζητούμενο τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι στήν παραλία μέ τίς ξαπλώστρες καί τίς ὀμπρέλες, ἀλλά πέρα ἐκεῖ: στήν ἀνοιχτή θάλασσα.

ΣΕ ΑΛΛΟ ΓΙΑΛΟ. Λίγα μέτρα ἀπό τήν ἀμμουδιά, ἐνοικιαζόμενα δωμάτια· ξενοδοχεῖα. Ἄχαρα, φτηνιάρικα, κακοχτισμένα. Τέλη Σεπτεμβρίου. Στά μικροσκοπικά μπαλκόνια κρέμονται ἀραιά καί ποῦ παρδαλές πετσέτες. Πιό πίσω, ἡμιτελεῖς οἰκοδομές, ἐγκαταλειμμένες ἀπό δεκαετίες: γυμνοί τσιμεντένιοι σκελετοί καί σίδερα πού σκουριάζουν στόν ἄσπιλο οὐρανό. Μέσα μου ξυπνάει μιὰ παράξενη συμπόνια γιά τούς ἀνθρώπους πού βάλθηκαν νά χτίζουν τοῦτα τά γιαπιά μέ βάσανα καί κόπους κι ἔπειτα τά παράτησαν, ποιός ξέρει ἀπό ποιές

ἀναποδιές· καί νιώθω κακομοίρης – δέν είμαι κι ἐγώ
 ἕνας Νεοέλληνας;

Μίζερα... Αὐτά τὰ κτίσματα εἶναι τόσο μίζερα, πού
 μοιάζουν ἐτοιμόρροπα· σάν τή ζωή μας σ' αὐτόν ἐδῶ
 τόν τόπο. Κι ὅμως στέκουν ἀκόμα – θά στέκουν σίγουρα
 γιά τό ὑπόλοιπο τῶν ἡμερῶν μου. Ἀναλογίζομαι τούς
 μυριάδες τόνους τσιμέντου πού ἔχουν πνίξει τίς πόλεις,
 τά χωριά καί τ' ἀκρογιάλια τῆς Ἑλλάδας· τά ἀναρίθμη-
 τα παρόμοια κτίρια πού μᾶς φυλακίζουν στή φθορά
 τους – στή φθορά μας. Πῶς νά αἰσθανθοῦμε, νά σκε-
 φτοῦμε, νά ὄνειρευτοῦμε, πῶς νά ἀγαπηθοῦμε μέσα σέ
 τόση στέγνια; Πῶς νά ζήσουμε σάν ἄνθρωποι ἐδῶ; Ἄρα-
 γε μπορεῖ νά μᾶς ξεσηκώσει ἀκόμα ἐκείνη ἡ ἀσίγαστη
 ἐπιθυμία γιά τό ἄλλοῦ, πού, ἀπό τήν αὐγή τῶν αἰώνων,
 σκιρτοῦσε μέσα στήν ψυχή τοῦ ζωντανοῦ ἀνθρώπου, κα-
 λώντας τον νά ἀνοιχτεῖ στό ἄγνωστο: στόν ἄλλο κόσμο
 πέρα ἀπό τή γραμμή τοῦ ὀρίζοντα, πού ἦταν ἐκεῖ πρῖν
 ἀπό αὐτόν καί θά εἶναι ἐκεῖ ὕστερα ἀπό αὐτόν;

Κι ὅμως μιά ψυχή σπαρταράει πάντα μέσα στό
 φθαρτό κορμί μας – κάποτε τήν ἀφουγκραζόμαστε μέσα
 στή σιωπή. Καί τό ἄλλοῦ εἶναι κιόλας ἐδῶ: στό βαθυ-
 γάλαξο πέλαγος πού ἀντικρίζω μπρός μου. Γαλήνη. Πρῖν
 ἀπό μιὰ στιγμή φύσηξε μαῖστρος. Ἀπό τό ἔρημο ἀκρο-
 γιάλι ξεκινοῦν κύματα ἀδιόρατα πού, ὅσο φεύγουν στ'
 ἀνοιχτά, ἀσπρίζουν καί ψηλώνουν μέσα στό θαμβωτικό
 φῶς. Νησάκια καί βουνοσειρές γράφονται μέ ἀπίστευτη
 ἐνάργεια στό γαλάζιο – βλέπω δέντρα καί σπίτια, θαρ-
 ρῶ ὅτι τ' ἀγγίζω μέ τά δάχτυλά μου. Κι ἀκούω τή θά-
 λασσα νά μέ καλεῖ στήν ἀθανασία της.

Ὅχι, δέν μέ καλεῖ νά λησμονήσω τή θνητότητά μου· ἀπεναντίας, μοῦ τήν ἀποκαλύπτει καθαρότερα, ἀναγκάζοντάς με νά συναισθανθῶ πόσο ἀμείλικτα πεπερασμένη καί μηδαμινή εἶναι ἡ ὕπαρξή μου, καθώς ἀναμετρίεται μέ τήν ἄβυσσο τοῦ πελάγου. Ἄλλά ἐδῶ κρύβεται τό θαῦμα: τήν ἴδια στιγμή, μέ φιλιώνει μέ τόν θάνατο, κοινό χρέος τῶν ἀνθρώπων. Ἴσως γιατί μεταγίττει στό φθαρτό μου σῶμα μιά στάλα ἀπό τήν ἀφθαρσία τοῦ ὑδάτινου χάους ἀπ' ὅπου ἀναδύθηκαν πρὶν ἀπό ἑκατομμύρια χρόνια τά νησιά καί τά βουνά καί ὅλες οἱ μορφές τοῦ κόσμου, πού θά εἶναι ἀκόμα ἐκεῖ ὕστερα ἀπό ἄλλα τόσα: μιά στάλα ἀπό τήν ἀπεραντοσύνη πού ἀγκαλιάζει ὅλα μου τά μέλη κι ἀπλώνεται μυριάδες μίλια μακριά ἀπό ἐμένα· ὅπου μαντεύω ἀνήκουστες φωνές καί ἀόρατες μορφές πού ἀποζητοῦν τό φῶς τοῦ κόσμου. Ἀόρατες, μά τόσο πιό ζωντανές ἀπό τά θνησιγενῆ, θανατηφόρα, τσιμεντένια κτίσματα τῆς ρημαγμένης ἀκροθαλασσιᾶς. Αὐτή ἡ συμπαντική ζωή μέ ἀφθαρτίζει, μέ ἀθανατίζει.

Τοῦτο τό κάλεσμα δέν εἶναι ἄραγε ὁ δρόμος τῆς δημιουργίας – ὁ δρόμος τοῦ ἀνθρώπου;

ΓΥΡΙΣΑ, ὕστερα ἀπό χρόνια, στό καταπράσινο νησί τῶν παιδικῶν διακοπῶν μου – μισοκαμένο σήμερα ἀπό τήν ἀμέλεια καί τόν δόλο τῶν ἀνθρώπων. Ἐδῶ ἄνθησε μιά μικρή κοινωνία καραβοκώρηδων καί ἀγωνιστῶν τοῦ '21 πού, μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀτμοπλοΐας, ξέπεσε καί σκόρπισε, ἀφήνοντας πίσω της περήφανα ἀρχοντικά καί παλαικά κανόνια πού τώρα σκουριάζουνε στίς ντάπιες.

Ἐπειτα ἦρθε ἕνας ἄλλος κόσμος πού τόν γνώρισα ἀπό κοντά γιατί μ' ἀνάθρεψε κι ἐμένα: κόσμος πού ἀνακάτωσε ντόπιους καί Ἀθηναίους – κάμποσοι ἀπό αὐτούς κατάγονταν ἀπό τά παλιά τζάκια τοῦ νησιοῦ. Τά χρόνια ἐκεῖνα, κάποιοι ἄστοι ἀπό τήν πρωτεύουσα νοίκιαζαν σπίτια γιά τό καλοκαίρι. Λίγο προτοῦ τελειώσει ὁ Ἰούνιος, φτάναμε οἰκογενειακῶς μέ τό ἀργοκίνητο πλοιάριο τῆς γραμμῆς, κουβαλώντας τό μισό μας σπιτικό, καί μέναμε ὡς τά τέλη τοῦ Σεπτεμβρη. Τρεῖς γεμάτοι μῆνες τοῦ χρόνου. Τά μεσημέρια κατηγορίζαμε στήν παραλία μέ τά βότσαλα καί βουτάγαμε στή θάλασσα. Τά ἀπογεύματα γευόμασταν τό «ὑποβρύχιο» ἢ τό παγωτό μας στά ζαχαροπλαστεῖα τῆς πλατείας πάνω ἀπό τό λιμάνι· καί ὄλοι μαζί, μικροί μεγάλοι, σηκωνόμασταν ὀρθοί σέ στάση προσοχῆς, καθῶς βασίλευε ὁ ἥλιος κι ἕνα ναυτάκι πρόβαλλε στό μπαλκόνι τοῦ λιμεναρχείου γιά νά ὑποστείλει τή σημαία. Οἱ ἀθηναϊκές οἰκογένειες γνωρίζονταν μεταξύ τους κι ἔφτιαχναν παρέες. Μά συναναστρεφόμασταν –τουλάχιστον ἐμεῖς τά παιδιά– καί τούς νησιῶτες: χαμάληδες, βαρκάρηδες, ψαράδες καί ἀγωγιάτες πού μᾶς ἔλεγαν χωρατά καί παραμύθια. Κάποτε μᾶς χάριζαν ἕνα ξύλινο караβάκι σκαλισμένο μέ τό χέρι· πιάναμε φιλιές μέ τά παιδιά τους καί παίζαμε ἢ κολυμπούσαμε μαζί. Αὐτός ὁ νησιωτικός μικρόκοσμος, ὅπου δέν κυκλοφοροῦσε οὔτε μία μηχανή, μᾶς τύλιγε στή σαγήνη του· ρουφούσαμε μέ ὅλες τίς αἰσθήσεις μας τή θάλασσα, τόν οὐρανό, τίς μυρωδιές τῶν σκίνων καί τῶν πεύκων του· τόν διασχίζαμε στίς ὀλοήμερες ἐκδρομές πού κάναμε, ἀρκετές φορές κάθε καλοκαίρι, στή μία ἢ

στήν ἄλλη ἄκρη τοῦ νησιοῦ, πότε μέ ἄλογα, μουλάρια καί γαϊδούρια, πότε μέ βάρκα ἢ βενζινάκατο, πάντα παρέα μέ τούς ἀγωγιάτες, τούς βαρκάρηδες, τούς καϊκτοῦδες καί τά παιδιά τους. Μέρα μέ τήν ἡμέρα, τό ἡμεροβουνό, τά ἀκρογιάλια μέ τά διάφανα νερά, τά δέντρα, τά ζωντανά, τά πρόσωπα γίνονταν ὅλο καί πιό οἰκεία – ἀσύγκριτα πιό δικά μας ἀπ’ ὅλα ὅσα μᾶς περιστοιχίζαν στή χειμωνιάτικη Ἀθήνα. Ὅπως γίνονταν δικά μας τά ξένα σπίτια πού νοικιάζαμε: σπίτια ἀλλοτινῶν καιρῶν μέ μεγάλα ψηλοτάβανα δωμάτια, παραθυρόφυλλα πού ἔκλειναν μέσα ἀπό τά τζάμια, σκαλιστά μπαλκόνια, βοτσαλωτές αὐλές μέ ἀλλόκοτα σχέδια σάν μαγικά χαλιά πού μᾶς ταξίδευαν σέ ἄλλους τόπους.

Δίχως νά τό ὑποψιαζόμαστε, πατούσαμε, ἐμεῖς οἱ Ἀθηναῖοι παραθεριστές τοῦ 1950, στό σύνορο δύο κόσμων. Ἀπό τή μιᾶ, προμηνοῦσαμε τούς σημερινούς τουρίστες πού ζητοῦν νά χαλαρώσουν περνώντας ξέγνοιαστες διακοπές. Ἀπό τήν ἄλλη, οἱ γονιοί μας διαιώνιζαν –καί μᾶς μετάγγιζαν– τό προπολεμικό ἀστικό ἦθος καί τή νοικοκυρίστικη νοοτροπία μιᾶς ἀκόμα παλαιότερης ἀγροτικῆς Ἑλλάδας ὅπου οἱ περισσότεροί εἶχαν τίς ρίζες τους. Γιά κείνους, ὅπως καί γιά τούς νησιῶτες, τό χρέμα δέν ἦταν παρά τό μέσο γιά νά προσφέρουν στήν οἰκογένειά τους μιᾶ ζωή λιγότερο βαριά ἀπό αὐτήν πού εἶχαν ζήσει στήν πρώτη νιότη τους καί γιά νά βοηθήσουν τά παιδιά τους νά προκόψουν. Μέ αὐτό τό πατροπαράδοτο –τό ἀνθρώπινο– μέτρο μετρούσανε ὅλα τά πράγματα τοῦ κόσμου. Καί τώρα πού ἀνακαλῶ ἐκείνη τήν ἐποχή, σκέφτομαι πώς, ἴσως ἀκριβῶς γι’ αὐτό, καί τό

δικό μας βάφτισμα σ' αυτή τήν κολυμπήθρα έθρεψε μέ-
 σα μας μιά τόσο δυνατή σχέση σώματος και ψυχής μέ
 τόν τόπο και τήν παράδοσή του. Ποιός ξέρει; Αυτό τό
 δώρο –σίγουρα τό πιό πολύτιμο άπ' όσα μοϋ χαρίστη-
 καν στά παιδικά μου χρόνια– δέν μοϋ έπιτρέπει άραγε
 και τώρα νά άτενίζω τή θάλασσα μέ έμπιστοσύνη και
 νά κρατιέμαι στα πόδια μου μέσ στόν μετέωρο κόσμο
 πού μέ περιβάλλει;

Και σήμερα; Σήμερα οί Άθηναίοι καταφθάνουν μέ
 ταχύπλοα ή μέ ιδιωτικά αυτοκίνητα πού τά παραάρουν
 μαζικά στην άντικρινή άκτή· μένουν στό νησί για λίγες
 μέρες (βλέπετε, είναι πάντα βιαστικοί, ακόμα κι όταν
 δέν τό θέλουν: οί ρυθμοί τής καθημερινής ζωής έχουν γί-
 νει όλο και πιό πιεστικοί, οί δουλειές πιό άπαιτητικές,
 οί ελεύθερες ώρες, άν και περισσότερες, διακόπτονται
 άκατάπαστα από τίς κλήσεις τών κινητών πού τούς
 ύπενθυμίζουν επείγουσες ή μή ύποχρεώσεις) και ξανα-
 έρχονται μέ τήν πρώτη ευκαιρία – όρισμένοι διαθέτουν
 δική τους βίλα. Οί οικογένειες είναι όλιγομελείς και
 σκόρπιες – άλλοι έρχονται, άλλοι φεύγουν. Τά παιδιά,
 μόλις άγγίζουνε τήν έφηβεία, χάνονται από τά μάτια τών
 γονιών τους, σάν νά μήν έχουν τίποτε πιά νά πάρουν
 από αυτούς πέρα από τά λεφτά τους (μά μήπως κι εκεί-
 νοι δέν έχουν ήδη χαθεί από τά μάτια τών παιδιών τους;
 τί άλλο μποροϋν τώρα νά τούς δώσουν;)- περνοϋν τίς
 καλοκαιρινές τους νύχτες σέ κλάμπ και σέ παραράκια,
 κοιμοϋνται ξημερώματα έως τό μεσημέρι, βουτοϋν στη
 θάλασσα μέ τήν παρέα τους και ξεπορτίζουν. Οί συνα-
 ναστροφές μέ τούς ντόπιους (μά ποιόί είναι σήμερα οί

«ντόπιοι»; πώς νά τούς ξεχωρίσεις από τούς «ξένους»;) ἐλάχιστες, ἂν ὄχι ἀνύπαρκτες: ἐκεῖνοι εἶναι τώρα ξενοδόχοι, ἐστιάτορες, γκαρσόνια, ἀμαξάδες, ταξιτζήδες, μεσίτες, ἐργολάβοι, χτίστες, κηπουροί – ὅλοι ταγμένοι νά ὑπηρετοῦν τούς τουρίστες. Ἄνθρωποι πού δύσκολα θά μπορούσες νά τούς πεῖς νησιῶτες ἢ χωρικούς (μά πού πῆγαν στόν κόσμο μας οἱ χωρικοί; πού πῆγαν πρῶτα οἱ ἄστοί;). Πολλοί ἔχουν χτίσει καινούργια σπίτια μέ ὅλες τίς ἀνέσεις, συχνά μέ δάνεια πού ἀγωνιοῦν νά ξεπληρώσουν – ἔτσι ἢ ἀλλιῶς, ἢ πρώτη ἔγνοια τους εἶναι νά κερδίσουν ὅσο περισσότερα χρήματα μποροῦν. Ἀκόμα καί «οἱ κοπέλες ἔχουν γίνει ψηλομύτες: γιά νά διαλέξουν γαμπρό, ζητοῦν νά μάθουν πόσα ἀκίνητα καί πόσες καταθέσεις στήν τράπεζα ἔχει ὁ ὑποψήφιος», μοῦ ἐξομολογεῖται ἕνας τριαντάρης κηπουρός πού προτίμησε νά πάρει γυναίκα ἀπό τήν Ἀλβανία. Πώς νά μήν γκρινιαζοῦν ἔπειτα οἱ Ἀθηναῖοι πώς οἱ «ντόπιοι» τούς «ἀρμέγουν» – ξεχνώντας τόσο εὐκολα ὅτι ἐκεῖνοι πρῶτοι ἄρμεξαν καί ρήμαξαν τό νησί;

Ἀδιάφορο: «Τότε ἔρχονταν ἄρχοντες, σήμερα μόνο πλούσιοι», μουρμουρίζει μέ νοσταλγία ὁ Χαράλαμπος, ὁ παλαιότερος ζαχαροπλάστης τοῦ νησιοῦ, σήμερα ὀγδόντα τριῶν χρονῶν, πού τόν γνώρισα νεαρό γκαρσόνι. Ξέροντας πόση κακομοιριά ἔδερνε τά σόγια μας (ἀλλά παρόμοια δέν συνέβαιναν πάντα μέ τούς «ἄρχοντες»;) , πολύ ἀμφιβάλλω γιά τήν ἀρχοντιά μας. Ὅμως, θαρρῶ, καταλαβαίνω πώς καί γιατί μᾶς ἔβλεπε ἔτσι ἐκεῖνος: τί ἄλλο παρά ἄρχοντες μποροῦσαν νά εἶναι στά μάτια ἐνός φτωχοῦ νησιώτη τοῦ 1950 ἐκεῖνοι οἱ κτημα-

τίες, οί εισοδηματίες, οί ἐπιχειρηματίες, οί γιατροί, οί δικηγόροι, οί κυνηγοί, οί κυρίες μέ τά ὄμορφα φορέματα καί τά καλοντυμένα τους παιδιά: ὅλοι ἐμεῖς, οί πρωτευουσιάνοι, πού ἤδη αὐτός κι οί συντοπίτες του ὑπηρετοῦσαν, μά πού συμεριζόμεσταν –ἀπό ἀπόσταση– τή ζωή τοῦ νησιοῦ, γνωρίζαμε τόν καθένα μέ τό μικρό του ὄνομα καί, ὄχι σπάνια, τούς συμπονούσαμε, ὅπως οί φευδάρχες συμπονοῦσαν τούς κολίγους. Κι ἀκόμα πιό καλά καταλαβαίνω τί εἶναι γι' αὐτόν οί «πλούσιοι» τοῦ σήμερα. Ἀρκεῖ νά ἀντικρίσω ἕνα σαββατόβραδο τά μεγάλα ἰστιοφόρα τους καί τίς ὀλόφωτες θαλαμηγούς τους νά μπαινοβγαίνουν συνεχῶς στό παλιό λιμάνι, λές καί οί ἰδιοκτῆτες τους δέν ἔχουν νά κάνουν τίποτε ἄλλο ἀπό τό νά μωστράρουνε τά πλούτη τους στή γαλαρία πού χαζεύει ἀπ' τή στεριά: νά δῶ αὐτούς τούς ἐπισκέπτες ἀπό τό πουθενά νά ἀποβιβάζονται μ' ἕνα ἀκάτιο στήν προκυμαία γιά νά δειπνήσουν στήν πιό λουσάτη νεοταβέρνα τοῦ νησιοῦ καί νά ξαναφεύγουν σάν κυνηγημένοι στό πλωτό τους καταφύγιο, δίχως νά περπατήσουν δέκα βήματα στή γῆ: ἀρκεῖ νά κοιτάξω λίγο τοῦτα τά νευρόσπαστα, γιά νά νιώσω πώς εἶναι ἀνήμπορα νά ἔχουν τήν παραμικρή σχέση μ' αὐτόν ἐδῶ τόν τόπο (καί πιθανότατα μέ κάθε τόπο ὅπου γῆς), πέρα ἀπό τά πράγματα πού καταναλώνουν καί τό χρῆμα πού ἀφήνουν. Πῶς νά μήν τούς «ἀρμέγουν» ἔπειτα οί ντόπιοι; Πῶς νά μήν τούς νιώθουν ξένους – πιό ξένους καί ἀπό τούς κατακτητές πού πάτησαν κάποτε τό χῶμα τοῦ νησιοῦ; Μιά ἀπρόσωπη μονέδα.

Περιδιαβάζω στήν ἄλλοτε ἐρημική περιοχή τοῦ φά-

ρου – σήμερα κατάφορτη μέ περιμαντρωμένες βίλες άλλων «πλουσίων». Πιό κάτω βιλίτσες, άμέτρητες βιλίτσες, στριμωγμένες σέ συγκροτήματα γιά τούς «μεσαιούς»: πανομοιότυπες «μεζονέτες», ή καθεμιά μέ τό οικόπεδάκι, τόν κηπάκο καί τή μικροσκοπική πισίνα της – θά ἦταν πιό σωστό νά πῶ τήν ύπαίθρια μπανιέρα της. Θορυβώδη μηχανάκια τρέχουν δαιμονισμένα στά στενά, ὑποχρεώνοντας τόν πεζό νά κολλάει στόν τοίχο. Πῶς νά ἐπιβιώσει τό παμπάλαιο άνέμελο σεριάνι;

Περνάει ή πομπή ενός γάμου κοσμικοῦ, ἀπό αὐτοῦς πού ἔχει γίνει μόδα νά τελοῦνται στά «παραδοσιακά» ἐκκλησιάκια τῶν πάλαι ποτέ γραφικῶν νησιῶν «μας». (Μά τί ἔχω πάθει; Ἀκόμα καί τό μας μοῦ ζητάει εἰσαγωγικά! Σάμπως ὅλες οἱ λέξεις –ὄλος ὁ κόσμος– πού μᾶς παραδόθηκαν νά γίνονταν χρόνο μέ τόν χρόνο τό ὁμοίωμα τοῦ ζωντανοῦ τους ἑαυτοῦ...) Ὁ γαμπρός: λαδωμένα μαλλιὰ καί λευκό σμόκιν. Ἡ νύφη: φανταχτερό ἔξωμο νυφικό. Δυό κοῦκλες σέ βιτρίνα. Ἀναχωροῦν ἀπό τήν ἐκκλησία μέ μιάν ἄμαξα πού σέρνουν δύο ἄσπρα ἄλογα σκεπασμένα μέ λουλούδια. Πίσω τους, μιά διμοιρία γκόμενες –ήμίγυμες, βαμμένες, καταστολισμένες, καβάλα σέ μηχανάκια πού κορνάρουν ἐκκωφαντικά– σκορπίζει στό πέρασμά της ἀκριβά ἀρώματα καί μπόχα ἀπό βενζίνη. Πέρα στή βίλα τό πάρτι ξεκινάει. Πυροτεχνήματα σκίζουν τό στερέωμα μέ τεχνητά πολύχρωμα πεφταστέρια· ἀντηχοῦν σέ ὄλο τό νησί σάν μπόμπες πού σκᾶνε κάπου μακριά.

Τήν ἴδια στιγμή σηκώνεται δυνατός ἀγέρας, ὁ οὐρανός βαραίνει. Μά ποιός ἀκούει τόν ἀγέρα; Τί κι ἂν ξε-

σπάσει καταιγίδα; Έχει στή βίλα τὰ ὑπόστεγα θά προστατεύουν ἄνετα τούς καλεσμένους.

Ἄλλὰ ὁ ἀγέρας πέφτει· ἡ νύχτα φεύγει· οἱ «πλούσιοι» ἀποτραβιοῦνται στίς ἀπομονωμένες βίλες τους. Ὅπου, ὡστόσο, θά τούς κυνηγοῦν ἕως τὰ χαράματα οἱ ἀντίλαλοι τοῦ ξενυχτάδικου καί τοῦ γαμήλιου πάрти.

Ἔτσι ἢ ἀλλιῶς, ὅλοι –μεγιστάνες καί πληβεῖοι, ζάπλοιοι καί μικρομεσαῖοι, «ξένοι» καί «ντόπιοι»: ὅλοι ἐμεῖς– δέν ἔχουν (δέν ἔχουμε) παρά μία φροντίδα: «νά περάσουν (νά περάσουμε) καλά».

ΤΙ ΚΟΣΜΟ ΔΕΙΧΝΟΥΝ, τί κόσμο φτιάχνουν αὐτοί οἱ ἄνθρωποι, αὐτά τὰ κότερα, αὐτές οἱ βίλες; Προσέχω, μέρα μέ τή μέρα, πῶς ζοῦν ἐδῶ οἱ παραθεριστές (πῶς ζοῦμε ὅλοι ἐμεῖς) καί ἡ ἀπάντηση ἔρχεται μοναχῆ της: ἕναν κόσμο πού ἀποξενώνει καί χωρίζει – τόν τουρίστα ἀπό τόν ντόπιο, τόν γείτονα ἀπό τόν γείτονα, τόν γονιό ἀπ' τό παιδί του, τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν ἄνθρωπο· καί πρῶτα ἀπ' ὅλα τόν ἄνθρωπο ἀπό τή φύση. Ἐναν κόσμο ὅπου γῆ, θάλασσα, φῶς, τοπίο, σπίτια, ἀρχιτεκτονική, μουσική, τραγούδια καί, πάνω ἀπ' ὅλα, οἱ ἀνθρώπινες αἰσθήσεις μας καί τὰ ἴδια τὰ κορμιά μας ἀδειάζουν, λές, σιγά σιγά, ἀπό τήν ψυχή πού τά κατοικοῦσε. Σάν νά μᾶς εἶχε καταλάβει μιὰ ἀνομολόγητη ἐπιθυμία νά μοιάσουμε μέ τὰ ὕλικά μας ἀγαθὰ καί τὰ κάθε λογῆς πράγματα ἀπό τὰ ὁποῖα εἴμαστε ἐξαρτημένοι· νά γίνουμε μέ τή σειρά μας ἀντικείμενα· καί νά ζήσουμε ἀπό ἐδῶ καί πέρα τή ζωή

μας μέσα σ' ένα σκηνικό, έναν διάκοσμο πού θά ύπάρχει μόνο καί μόνο γιά νά τόν απολαμβάνουμε, νά τόν καταναλώνουμε, νά τόν «άξιοποιουµε»: «νά περνάµε καλά». Σάµπως οί τόποι μας νά εἶχαν στραγγίξει ἀπό τή μνήμη καί τήν ἱστορία τους· ἀπό ἐκείνη τήν ἰδιαίτερη ζωή πού κυλοῦσε, ὠρίμαζε καί ἄλλαζε ἀχώριστα ἀπό τή δική μας.

Ἀναλογίζομαι τήν παραλία μέ τίς ξαπλωσטרές καί τίς ὀμπρέλες.

ΤΟ ΠΩΣ ΓΕΝΝΙΕΤΑΙ ὁ νεκροζώντανος τοῦτος κόσμος τό εἶδα πρῖν ἀπό λίγο περπατώντας στόν παραλιακό δρόμο. Ἐνα οἰκόπεδο· στήν πρόσοψη μιᾶ πινακίδα μέ τήν ἐπιγραφή «ἀνέγερση παραδοσιακῆς (sic!) κατοικίας» ἢ κάτι τέτοιο· καί ἀπό κάτω ἡ φωτογραφημένη μακέτα τοῦ μελλογέννητου σπιτιοῦ. Ἡ τέλεια ἀπομίμηση τῆς παλιᾶς τοπικῆς ἀρχιτεκτονικῆς: σκεπή μέ «βυζαντινά» κεραμίδια, δίφυλλα μονοκόμματα παντζούρια μέσα ἀπό τά τζαμιλίκια, μακρόστενες ἀσβεστωμένες καμινάδες, πέτρινη ἐξωτερική σκάλα, ἀναλογίες τῶν ὄγκων, σχέδιο: ὅλα «παραδοσιακά». Τότε, γιατί αὐτή ἡ δυσάρεστη αἴσθηση μιᾶς πλαστῆς πραγματικότητας; Μά γιατί τό ἥξερα, τό ἔβλεπα προκαταβολικά ὅτι τό κτίσμα πού θά ὑψωνόταν ἐδῶ σέ λίγους μῆνες δέν θά ἦταν παρά ἕνα κούφιο κοχύλι· μιᾶ μηχανική ἀναπαραγωγή, μιᾶ *reproduction*, ὅπου δέν θά φυσοῦσε πιά ἐκεῖνο τό πνεῦμα, ἐκείνη ἡ πνοή, ἐκεῖνο τό ἀεράκι τῆς ζωῆς πού ἐμφύχωνε ἐξαρχῆς τά ἀλλοτινά χειροποίητα σπίτια τοῦ νησιοῦ. Θυ-

μήθηκα τόν Walter Benjamin: τή σκέψη πού πρώτος, θαρρώ, εκείνος διατύπωσε ότι από τή στιγμή πού μπορεί νά αναπαράγεται σέ πολλαπλά αντίτυπα, χάρη στήν τεχνική, τό έργο τέχνης χάνει τή μοναδική του αύρα. Βέβαια, εκείνος μάλλον δέν είχε κατά νου τήν τέχνη του άρχιτέκτονα, μιås και τό κάθε σπίτι, όντας έξ όρισμοϋ μοναδικό, είναι αδύνατο νά αναπαραχθεϊ ως υλική όντότητα· μιλοϋσε κυρίως για τή φωτογραφική αναπαραγωγή του εικαστικοϋ έργου. Νά όμως πού αυτή ή μακέτα έδινε νέα διάσταση στή σκέψη του σπουδαίου στοχαστή. Αυτή ή μακέτα και ακόμα πιό πολύ ή εικόνα του αύριανου σπιτιου πού σχημάτιζα στή φαντασία μου άκύρωναν κάθε μοναδικότητα. Γιατί, πώς νά μή νιώσω ότι ένα τέτοιο σπίτι, τύποις μοναδικό, θά είναι οϋσιαστικά σειραϊκό και τυποποιημένο, όπως οι πανομοιότυπες μεζονέτες των συγκροτημάτων; Ένα τεχνικό (μπορεί και άριστοτεχνικό) αντίγραφο, ένας κλώνος του παλαιου πρωτότυπου (πρωτότυπου σέ κάθε καινούργιο χτίσιμο) σπιτιου; Τί έχει γίνει; Άπλούστατα, τό πνεϋμα τής τεχνικής αναπαραγωγής –πνεϋμα τής βιομηχανίας– έχει διαβρώσει τήν πράξη του άρχιτέκτονα και του οικοδόμου, στεγνώνοντας τό πνεϋμα τής προσωπικής δημιουργίας. Κάπως έτσι δέν γλιστράμε ανεπαίσθητα στήν άτέρμονη αναπαραγωγή του Ίδιου;

Άλλά, αν έτσι παράγονται σήμερα τά σπίτια, δέν είναι μοιραίο έμεις οι ένοικοί τους νά τά κατοικοϋμε μέ τό ίδιο πνεϋμα; Και άκριβολογοϋμε λέγοντας ότι τά κατοικοϋμε; Ή διαμένουμε άπλως εκεί, όπως σ' ένα ξενοδοχείο πού κλείνει μέ τό τέλος των διακοπων, για νά ξα-

να νοίξει τήν επόμενη χρονιά; Μήπως καταναλώνουμε μηχανικά τά σπίτια μας, αναπαράγοντας μέ τή σειρά μας τόν τρόπο τής παραγωγής τους; Ἴσως θυμηθοῦμε – αὐτή ἡ πραγματικότητα δέν εἶναι τόσο μακρινή: ἐκεῖνο πού ἀποκαλοῦμε πάντα σπίτι ἦταν γιά τούς προγόνους μας, ἴσως καί γιά τούς γονιούς μας, ἕνα πλάσμα ζωντανό πού τό ἔπλαθαν καί τούς ἔπλαθε, ὅσο ζούσανε μαζί του. Κάτι ἀπό αὐτό δέν γυρεύαμε ἐνστικτωδῶς νά φανερώσουμε, ὅταν λέγαμε πῶς κατοικοῦμε στό σπίτι μας; Ἀκόμα δύο ἀπαρχαιωμένες λέξεις;

«ΑΛΛΑ ΜΙΛΑΣ ΑΚΡΑΙΑ», ἀντιλέγεις, ἀναγνώστη (καιρός ν' ἀκούσω τή φωνή σου). «Γιατί τονίζεις ὅτι τά σπίτια μας ἔχουν γίνει ἀντικείμενα; Τί ἄλλο θά μπορούσαν νά εἶναι; Καί ἡ φύση; Τί ἄλλο μπορεῖ νά ἀντιπροσωπεύει γιά τόν ἄνθρωπο ἡ φύση ἄν ὄχι κάτι πού ὑπάρχει ἔξω ἀπό αὐτόν καί πού αὐτός τό ἀξιοποιεῖ, τό ἐκμεταλλεύεται, τό κυριεύει ἢ (στό κάτω κάτω, γιατί ὄχι;) τό καταναλώνει; Αὐτό δέν ἔπραττε πάντα μέ τά ζωντανά καί τούς καρπούς της; Μήπως ἀμφισβητεῖς τά αὐτονόητα κληρώματα χίμαιρες;»

Ἴσως δίκιο νά μοῦ ὑπενθυμίξεις τό μέτρο· καί, σέ παρακαλῶ, μή σταματήσεις νά τό κάνεις. Ναί, ἴσως μιλάω ὑπερβολικά – πιό κάτω θά δοκιμάσω νά σοῦ ἐξηγήσω τό γιατί. Ξέρω ὅτι ὁ λόγος μας ξεστρατίζει εὐκολά ὅταν αὐτό πού ἔχουμε νά ποῦμε εἶναι δύσκολο καί πάει ἐναντία στή βοή τοῦ κόσμου – πές την, ἄν θέλεις, κοινή γνώμη. Καί θά χρειαστεῖ νά σκάψω πολύ ἀκόμα μέσα

μου και γύρω μου για να φέρω σιγά σιγά στο φως (άν το καταφέρω) τον πυρήνα αλήθειας πού, είμαι βέβαιος, κρύβεται στον μυχό των στοχασμών μου. Άλλά πριν πάμε παραπέρα, άκου μιá ιστορία – τήν άφηγείται ó καλός μου φίλος άπ' τό Πήλιο, Θεόδωρος Άραβάνης, και μιλάει για τή γιαγιά του όταν εκείνη ήταν νέο κορίτσι, κάπου λίγο πριν άπό τά μέσα του 20ου αιώνα:

«Στό διπλανό χωριό, ύπήρχε στήν άκρη ενός καλντεριμιού μιá παλιά βρύση μέ τήν ώραία μαρμαρένια γούρνα της, κάτω άπό τον ίσκιο ενός πλάτανου. Έκει έρχονταν, κάθε παραμονή Πρωτοχρονιάς, οί κοπέλες βαστώντας ένα κάνιστρο μέ ξηρούς καρπούς πού τό άπόθεταν σεβαστικά μπροστά στή βρύση – για να δίνει νερό όλον τον χρόνο... Τά χρόνια πέρασαν, ó δρόμος πλάτυνε, τον σέπασε ή άσφαλτος: πάει τό καλντεριμί, πάει ó πλάτανος, πάει και ή βρύση...».

Γιατί μέ συγκινεί τόσο αυτή ή ιστορία; Πρωτα, γιατί μου δείχνει συγκλονιστικά πώς ένα συλλογικό ήθος πού μοιάζει να έρχεται άπευθείας άπό τήν εποχή του Ήσιόδου και του Όμήρου, και πιο μακριά ακόμα, ήταν όλοζώντανο σ' ένα έλληνικό χωριό πριν άπό μερικές δεκαετίες – τόσο πλατύς και άνοιχτός ήταν ίσαμε χθές ó χρόνος του ανθρώπινου πολιτισμού. Προπάντων όμως γιατί μου άποκαλύπτει μιάν άλλη σχέση του ανθρώπου μέ τή φύση, πού βρίσκεται στον αντίποδα της σημερινής μας αίσθησης του κόσμου. Αυτή ή άλλη αίσθηση μέ άγγιξε κάποτε κι έμένα, τό αστικό παιδί της Άθήνας του 1950· ίσως γιατί τήν κληρονόμησα: ίσως άπό κάποια έμφυτη προδιάθεση πού δέν μπορώ να εξηγήσω.